

Tęgowski, Jan

Testament ostatniego Piasta mazowieckiego

Przegląd Historyczny 96/1, 77-90

2005

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

M A T E R I A Ł Y

JAN TĘGOWSKI
Uniwersytet w Białymstoku
Instytut Historii

Testament ostatniego Piasta mazowieckiego

Akty ostatniej woli ludzi odchodzących z tego świata są niezwykle ciekawymi źródłami dokumentującymi zarówno stan ducha, jak też stan materialny testatorów, przedstawiającymi grono ludzi najbliższych umierającemu wyznaczonych przezeń do spadkobrania. Przede wszystkim jednak testamenty są aktami prawnymi rozporządzającymi majątkiem ruchomym i nieruchomym testatorów. Szczególnie cenne dla badań nad społeczeństwem są testamenty osób wybitnych, znaczących w dziejach politycznych, zawierające liczne dyspozycje dla osób spokrewnionych z testatorem, szczególnie mu zasłużonych bądź z nim zaprzyjaźnionych.

Z całą pewnością książe mazowiecki Janusz III, ostatni z męskich Piastów mazowieckich, najmłodszy z synów Konrada III Rudego i Anny Radziwiłłówny, nie należał do osób wybijających się w dziejach Polski, czy nawet Mazowsza — nie miał jednak na to zbyt wiele czasu jako władca tego księstwa, bowiem samodzielnie panował nieco ponad półtora roku. Gdy zmarł jego ojciec Konrad III Rudy, Janusz miał zaledwie jeden rok, a rządy w księstwie w imieniu synów sprawowała matka, księżna Anna z Radziwiłłów, aż do 1518 r. Matka Stanisława i Janusza, jak mówi źródło „De obitu ducum Masoviae”¹, nie zachowywała wstrzeźliwości w swoim wdowieństwie, a jej skłonność do mężczyzn powodowała, że dbała też o wychowanie seksualne swoich synów przydzielwszy im do dyspozycji w pewnym momencie ich dorastania 8 swoich dwórek, wśród których była córka wojewody płockiego Katarzyna Radziejowska, która później była posądzana o otrucie książąt mazowieckich². Według wspomnianego wyżej źródła księżna Anna miała romans z Janem Mrokowskim, którego wypromowała na stanowisko archidiakona warszawskiego w 1508 r.³ Jan Mrokowski nie posiadał święceń kapłańskich i papież Leon X w korespondencji z biskupem poznańskim z 1513 r. polecił odwołać go z tej godności, lecz ambitny Mrokowski

---

¹ *Acta Tomiciana* t. VIII, Poznań [1860], s. 163–166.

² A. S o ł t a n, *Oborska z Radziejowskich Katarzyna*, PSB, t. XXXIII, 1978, s. 432; K. J a s i ń s k i, *Okoliczności śmierci ostatnich książąt mazowieckich*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego” t. III (XIV), 1997, s. 43–44.

³ *Acta ecclesiae collegiatae Varsoviensis*, wyd. B. U l a n o w s k i (dalej: AECV), Kraków 1897, nr 88, s. 27.

utrzymał się na niej aż do swej śmierci w 1523 r.⁴ Gdy jednak księżna Anna zmieniła swoje zainteresowanie i względami zaczęła darzyć innego mężczyznę, Andrzeja Zaliwskiego, który przy okazji awansował na urząd kasztelana wiskiego (trzeci co do ważności urząd w księstwie), Mrokowski podburzył szlachtę mazowiecką przeciwko tej parze kochanków i w 1518 r. oblegli księżną Annę i Andrzeja w zamku w Liwie, zmuszając księżną do zakończenia regencji i przekazania władzy synom. Od tego momentu, tj. od 1518 r., władzę w księstwie mazowieckim formalnie sprawowali obaj z bratem Stanisławem, lecz Stanisław jako starszy miał więcej do powiedzenia w rządach Mazowszem. Faktycznie jednak nadal aż do swej śmierci w 1522 r. znaczący wpływ na rządy Mazowszem miała matka Piastów mazowieckich, księżna Anna. Gdy 8 sierpnia 1524 zmarł książę Stanisław, pełnię władzy w państwie objął Janusz III, lecz śmierć zabrała go w półtora roku później.

Z okresu, kiedy książę Janusz III żył, panował i sporządzał testament, mamy wiele źródeł dokumentujących dzieje Mazowsza, z których wymienić można publikowane w wydawnictwach „Acta Tomiciana”⁵, „Matricularum Regni Poloniae Summaria”⁶, „Źródła do dziejów zamku warszawskiego”⁷, „Iura Masoviae terrestria”⁸, „Acta ecclesiae collegiatae Varsoviensis”⁹, „Księga radziecka miasta Starej Warszawy”¹⁰, „Mazowieckie zapiski herbowe z XV i XVI wieku”¹¹, nie mówiąc już o drobniejszych publikacjach i licznych źródłach pozostających w rękopisach (np. w Metryce Mazowieckiej), a więc wydawałoby się na pozór, że jeszcze jedno źródło nie wniesie wiele nowego do zasobu naszej wiedzy o ludziach i epoce. Jednakże, gdy zapoznamy się z nim bliżej i porównamy go z Metryką Mazowiecką z tego okresu, wówczas musimy dojść do wniosku, że jest tam wiele wiadomości, których nie przynoszą inne źródła. To poniekąd czyni zasadnym opublikowanie tego źródła.

A teraz kilka słów o przedmiocie naszych rozważań — testamencie księcia Janusza III. W trakcie kwerendy archiwalnej w Budapeszcie natrafiłem na szesnastowieczny rękopis zatytułowany „Privilegia varia super ducatus Mazoviensi”, który zawierał kopie szeregu znanych i nieznanych dokumentów mazowieckich, a między innymi też jako przedostatnią rzecz testament Janusza III zatytułowany „Testamentum illustris condam ducis Janussi in ultima sua voluntate conditum”. Sporządzony był on w formie instrumentu notarialnego przez notariusza publicznego, kłeryka diecezji poznańskiej Stanisława Bonieckiego¹². Cały rękopis z pewnością sporządzony był dla siostry księcia Janusza III,

⁴ L. Królik, *Kapituła kolegiacka w Warszawie do końca XVIII wieku*, Warszawa 1990, s. 194, przyp. 145.

⁵ *Acta Tomiciana*, t. I–XVII, Poznań–Wrocław 1852–1956.

⁶ *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, t. I–IV i t. V, cz. I, wyd. T. Wierzbowski (dalej: MRPS), Warszawa 1905–1919.

⁷ *Źródła do dziejów zamku warszawskiego 1313–1549*, wyd. A. Wolff, „Rocznik Warszawski”, t. XV, 1979, s. 7–83.

⁸ *Iura Masoviae terrestria* (dalej: IMT), t. II, wyd. J. Sawicki, Warszawa 1973.

⁹ AECV (zob. przyp.3).

¹⁰ *Księga radziecka miasta Starej Warszawy*, t. I (1447–1527), wyd. A. Wolff, Wrocław 1963.

¹¹ A. Wolff, *Mazowieckie zapiski herbowe z XV i XVI wieku*, Kraków 1937.

¹² A. Gąsiorowski, *Notariusze publiczni w Wielkopolsce schyłku wieków średnich. Katalog admisji w Gnieźnie i Poznaniu 1420–1500*, Poznań 1993, nie odnotowuje go, co znaczy, że Stanisław Boniecki został notariuszem już w XVI wieku.

księżniczki mazowieckiej Zofii, która została wydana za mąż za palatyna Węgier Stefana Batorego.

Z testamentu dowiadujemy się na samym początku, że książe poleca swą duszę Bogu, Matce Boskiej i swemu patronowi Janowi Chrzcicielowi oraz rozporządza, by pochowano jego ciało w kościele św. Jana Chrzciciela obok zmarłego wcześniej brata Stanisława, co też stało się, zgodnie z wolą testatora¹³.

W słowach skierowanych do króla polskiego Zygmunta Starego oraz do wysokich dostojników Królestwa Polskiego, których nazywa swoimi przyjaciółmi, prosi ich, by byli opiekunami i obrońcami osieroconej siostry Anny, którą przewiduje na główną spadkobierczynię i egzekutorkę testamentu.

Z następnej dyspozycji dowiadujemy się, że zmarła wcześniej matka testatora Anna z Radziwiłłów zapisała swoje klejnoty oraz pewną sumę w gotówce pozostającej jeszcze w panieństwie swej córce Annie. Jednak wykonanie woli matki zarówno przez Stanisława, jak i przez Janusza nie doszło do skutku, co umierający książe Janusz III postanawia naprawić. Rzecz tutaj zadziwiająca, że pomimo wcześniejszych ustaleń z królami Aleksandrem i Zygmuntem Starym (ostatni dekret Zygmunta Starego w tej sprawie z 9 marca 1523)¹⁴, iż z momentem śmierci ostatniego męskiego potomka Piastów Księstwo Mazowieckie zostanie inkorporowane do Królestwa Polskiego, umierający książe stara się wydłużyć okres samodzielnego bytu swego księstwa, czyniąc Annę swą spadkobierczynią. I rzeczywiście, Anna przejęła po jego śmierci pełnię władzy księżęcej, co trwało około pół roku, po czym Księstwo Mazowieckie stało się integralną częścią Królestwa Polskiego.

Z testamentu dowiadujemy się też o szatach, koniach i przedmiotach codziennego użytku oraz zbytku, używanych niegdyś przez księcia, lecz na łożu śmierci darowanych siostrze i wiernym sługom.

Z uwagi na to, że w testamencie znalazł się zapis dotyczący powiększenia posagu Zofii, siostry testatora, o kwotę 5 tys. florenów zabezpieczonych na ziemi wyszogrodzkiej, oprócz tekstu testamentu Janusza III zdecydowałem się zamieścić w niniejszej publikacji również dokument książąt Stanisława i Janusza, którzy realizując testament swej matki, przekazali Zofii 5 tys. florenów. Dodatek ten zamieszczam niezgodnie z porządkiem chronologicznym, bowiem po pierwsze najistotniejszym źródłem jest tutaj testament księcia Janusza III, a po drugie w kopiarzu znajduje się on jako ostatnia pozycja za wspomnianym testamentem.

Chciałbym w tym miejscu serdecznie podziękować za udzieloną mi pomoc w przygotowaniu testamentu do publikacji Panu Profesorowi Zygfrydowi Rymaszewskiemu z Uniwersytetu Łódzkiego oraz Panu Magistrowi Kazimierzowi Pacuskiemu z Instytutu Historii PAN w Warszawie.

¹³ *Acta Tomicianana*, t. VIII, s. 3: *Stanislaus et Janussius — ambo etiam uno sepulchro in ecclesia S. Joannis collegiata Varsoviae sepulti*. R. Z d z i a r s k a, *Nagrobek książąt mazowieckich w katedrze warszawskiej*, „Biuletyn Historii Sztuki” t. XIV, 1952, z. 4, s. 184.

¹⁴ IMT, t. II, nr 237, s. 183–185.

I

Warszawa, 9 marca 1526

Instrument notarialny spisany przez notariusza Stanisława Bonieckiego przekazujący treść testamentu Janusza III księcia mazowieckiego podyktowanego przez testatora 4 marca 1526.

Or nieznaną

Kopia Magyar Országos Levéltár — Budapest, rkps z XVI w. zatytułowany „Privilegia varia super ducatus Mazoviensi”, sygn. UDL 32699, k. 25–29.

Testamentum illustris condam ducis Janusy in ultima sua voluntate conditum

In nomine Domini amen. Sub anno nativitatis eiusdem millesimo quingentesimo vigesimo sexto, indicione quartadecima, die vero quarta mensis Marcii, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Clementis divina providencia pape septimi, anno ipsius tercio¹. In mei notarii publici subscripti ac testium infrascriptorum ad hoc vocatorum et rogatorum presencia constitutus personaliter illustrissimus princeps dominus Joannes Dei gracia dux Mazovie, Russie etc.² mentis sane et memorie salubris et bone, licet corpore eger, prospiciens nihil esse cercius morte, ipsa hora demum mortis incercius nihil, volensque uti christianum decet principem de rebus et bonis suis sibi in hac vita a domino Deo collatis disponere et constituere, postremam suam voluntatem et testamentum suum in hunc qui sequitur modum ordinavit, fecit et legitime condidit:

Et primum omnium deo omnipotenti, ac beatissime Marie genitricis sue, ac patrocinio sancti Joannis Baptiste, patroni sui singularis animam suam peccatricem commendat. Quiquidem dominus princeps Joannes testator ecclesiam et chorum sepulture sue sibi apud s. Joannem Baptistam Warschovie elegit et deputavit, ubi secundum suum honestum modum, una cum bone memorie illustri duce Stanislao fratre suo sepeliri voluit³.

In primis quidem huiusmodi testamenti protectorem et defensorem elegit et assumpsit serenissimum principem et dominum dominum Sigismundum Dei gracia regem Polonie etc.⁴ dominum suum benefactorem et tamquam patrem clementissimum, necnon reverendos in Christo patres et dominos Petrum Cracoviensem⁵, et Joannem

¹ Klemens VII (Giulio Medici) został papieżem w listopadzie 1523 r.

² Janusz III, młodszy z synów Konrada III Rudego i Anny Radziwiłłówny ur. w 1502 r., zm. 9/10 marca 1526 (K. J a s i ń s k i, Rodowód Piastów mazowieckich, Poznań–Wrocław 1998 [?] = „Biblioteka Genealogiczna” 1, pod red. M. Górnego, s. 197–199).

³ Książę Stanisław, starszy brat Janusza III, ur. w 1501 r., zmarł w dniu 8 sierpnia 1524 (vide: K. J a s i ń s k i, Okoliczności śmierci ostatnich książąt mazowieckich, 1997, s. 45; tenże, Rodowód Piastów mazowieckich, s. 193–197).

⁴ Zygmunt Stary, syn Kazimierza Jagiellończyka i Elżbiety Rakuszanki, ur. 1467 r., król Polski i wielki książę litewski w latach 1506–1548 (Z. W d o w i s z e w s k i, Genealogia Jagiellonów, Warszawa 1968, s. 76–80).

⁵ Piotr Tomicki h. Łódzia, biskup krakowski (1525–1535) i jednocześnie podkanclerzy koronny od 1515 r. do śmierci, zmarł 29 października 1535 (Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy, pod red. A. G a s i o r o w s k i e g o, Kórnik 1992, nr 634, s. 108). Rok wcześniej Piotr Tomicki, Krzysztof oraz Mikołaj Szydłowieccy poręczyli księciu Januszowi III kwotę 10 tys. florenów, którą król pożyczył od księcia Stanisława (IMT, t. 2, nr 250 — 22 lutego 1525).

Posnaniensem⁶ episcopos, ac magnificos dominos Cristopherum palatinum et capitaneum generalem Cracoviensem⁷, Lucam castellanum et capitaneum generalem Poznaniensem⁸, amicos suos singulares et charissimos in tutores et defensores quibus ante omnia commendavit in proteccionem et tutelam illustrissimam dominam Annam⁹ sororem suam orphanam, quos peccit, ut in hereditate sua et ducatu Masovie, tamquam heres et legitima ipsius successor, non turbaretur in possessione eius pacifica, hoc etiam petiuit, ut eius huiusmodi testamenti exequucio acciperet suum effectum absque quovis impedimento, et clemencia serenissimi domini regis et predictorum dominorum tutorum patrocinio et benigna intercessione ac defensia singuli.

Item idem dominus dux habens in prospectu et iusta ratione monilia clenodina ac certas summas pecuniarum in auro et argento, que et quas illustrissima olim domina dux Anna¹⁰ inscriperat, legaverat, et donaverat et in effectu illustrissime duci Anne filie et sorori sue, que clenodia et pecuniarum summas, tam ipse dux Joannes, quam etiam bone memorie illustrissimus dux Stanislaus frater suus post decessum matris eorum predictae, mutuo apud eam pro utilitate sua recipiebant in effectu, volensque ipsam dominam ducem sororem suam pro dictis pecuniarum summis, pro gemmis monilibus, lapidibus preciosis, et margaritis, apud eam ut prefertur, receptis, consolatam et indemnem reddere et efficere, ac etiam habens generosam [!] rationem ad eius sororis sue orphanitatem ex amore fraterno et gracia sua singuli sexaginta milia florenos monete et numeri Polonica¹¹, in et super toto ducatu suo Mazovie cuius ducatus sua illustritas est dominus et possessor, eidem domine domine Anne duci sorori sue charissime legavit, donavit, et donat, et inscribit per presentes, quam inscriptionem et donacionem commisit et mandavit venerabili domino Nicolao Zukowsky preposito Warschoviensi cancellario suo¹², hic idem pre-

⁶ Jan Latański h. Prawdzic, biskup poznański od 17 maja 1525 do 1536, następnie biskup krakowski, a w końcu prymas, zmarł 29 sierpnia 1540 (vide J. Nowacki, *Dzieje Archidiecezji Poznańskiej*, t. I, Poznań 1959, s. 732, przyp. 148).

⁷ Krzysztof Szydłowiecki h. Odrowąż oprócz wymienionych tu godności i urzędów posiadał starostwo gostyńskie (MRPS, t. IV, cz. 2, wyd. T. Wierzbowski, Warszawa 1912, nr 14 852).

⁸ Łukasz Górka, h. Łódzia (1482–1542), od 13 lutego 1511 kasztelan poznański, potem został wojewodą poznańskim, a na koniec w 1538 r. biskupem wrocławskim (vide W. Dworzaczek, Górka Łukasz, PSB, t. VIII, 1959–1960, s. 409–412).

⁹ Księżniczka mazowiecka Anna, urodzona w 1498 lub 1499 r., zmarła w 1557 r., młodsza z córek Konrada III Rudego i Anny Radziwiłłówny, od lutego 1536 r. żona Stanisława ze Sprowy h. Odrowąż (K. Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich*, s. 191–193).

¹⁰ Anna Radziwiłłówna, córka wojewody wileńskiego Mikołaja, druga żona Konrada III Rudego ur. ok. 1475–1476, zm. w 1522 r., po śmierci męża sprawowała regencję na Mazowszu w imieniu małoletnich synów do 1518 r., (O. Halczyk, Anna z Radziwiłłów, PSB, t. I, 1935, s. 125–126).

¹¹ Zapis ten w kwocie 60 tys. florenów wpisany do Metryki Mazowieckiej (AGAD, MK 41, k. 109–109v). O osobach stanowiących otoczenie księcia Janusza III vide J. Tęgowski, Najbliższe otoczenie ostatniego z Piastów mazowieckich w świetle testamentu księcia Janusza III, [w:] *Władza i prestiż. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, red. J. Urwanowicz et al., Białystok 2003, s. 15–22.

¹² Mikołaj Żukowski, syn Abrahama z Żukowa w ziemi liwskiej, h. Junosza, osiągnął stopień bakałarza sztuk wyzwozonych na Uniwersytecie Krakowskim w 1486 r., a następnie pełnił funkcję notariusza przy biskupie wileńskim i sekretarza w kancelarii królewskiej Aleksandra Jagiellończyka i chyba też Zygmunta Starego, bowiem z polecenia tegoż króla wyplacono mu na początku 1507 r. 10 kóp groszy i 18 łokci adamaszku (Lietuvos Metrika (1499–1514), t. VIII, Vilnius 1995, nr 551, s. 398). W latach 1506–1510 był proboszczem w Środzie, a od 1511 r. dziekanem łączycykim i kantorem wrocławskim. Jako kanonik wileński wystąpił na dokumencie z 20 maja 1501 (Kodeks dyplomatycz-

senti in matricam seu librum perpetuitatum[2] terrestrium inscribere et introducere in forma ampliori. Eidem eciam sorori sue duci Anne omnia bona sua mobilia tesauram [!] in auro, argento, gemmis et lapidibus preciosis, clenodiis quibuscunque, omnia vestimenta et generaliter totam supellectilem suam in thesauro et aliter in toto ducatu suo ubilibet existente dedit assignavit et testamentaliter legavit.

Item illustrissime domine duci Sophie sorori sue¹³ charissime meliorando dotem sibi concessam quinque milia ducatorum in moneta dedit, legavit, et ad summam quam habet reformatam in terra Wisegradiensi ascripsit.

Item illustrissimus dominus dux Joannes voluit et commisit exequutoribus suis quos et rogavit, ut testamentum bonore [!] memorie matris sue ducis Anne in toto et alia testamenta Losskyey filie sue Lodvigovey, quo ipsa mater sua interceperat ad efectum et executionem deducantur, uti eciam ipsa domina illustris mater voluit et testamento suo commisit.

Item idem dominus dux voluit et testamentaliter commisit ut lapidea et domus Lodvigowska restitatur in manus exequutorum olim Lodvigowe et Losska¹⁴ cum omnibus ortis ac bonis mobilibus omnibus in testamento et in munerabilio constitutis olim Dorothee Lodvigowa, et ut de illis disponerent exequutores eius secundum tenorem testamenti ipsius, restituta summa pecuniarum in manus illustrissime ducis Anne etc., que est exposita de tezauro ducali ad solutionem debitorum dicte Lodvigowa, quam lapideam cum ortis et omnibus rebus eius ex nunc restituit et reddidit in manus dictorum exequutorum Lodvigowej, non obstante quavis inscripcione et concessione per suam illustritatem super dictam lapideam quecunque et cuicunque persone factis.

Item ortum cum edificiis omnibus que nunc tenet dominus Nicolaus [Zwmoveczky — skreśl.] Zwcowsky cancellarius pro prepositure ecclesie collegiate Warschoviensis pro tempore existente, donavit, dedit, et legavit, prout ex nunc donat et legat tamen videlicet, ut predictus modernus dominus Nicolaus Zwkowsky, componeret cum exequutoribus olim domini Mirowsky pro omnibus edificiis, que in eodem ortu de consensu et admissionem bone memorie ducis Anne matris domini ducis impensis propriis construxit et locavit iuxta testamentum olim dicti domini Mirowsky¹⁵.

---

ny katedry i diecezji wileńskiej (dalej : KDKDW), wyd. ks. J. Fijałek i W. Semkowicz, Kraków 1948, nr 491), zaś nieco później chyba zyskał jeszcze kanonię lwowską (KDKDW, nr 595: „per manus venerabilis Nicolai de Zukowo Leopoliensis et Vihniensis ecclesiarum canonici, secretarii nostri...”), od 1511 r. był kanonikiem warszawskim (vide: *M. B i s k u p*, Polska odpowiedź z Mazowsza dla poselstwa krzyżackiego z roku 1522, [w:] *Aetas media — aetas moderna*, Warszawa 2000, s. 165–174), w 1518 r. został kanclerzem księstwa mazowieckiego (*A. W o l f f* Mazowieckie zapiski herbowe z XV i XVI wieku, nr 952; *idem*, Źródła do dziejów Zamku Warszawskiego, nr 65, przyp. 4). *Prepozyturę warszawską otrzymał po awansie Pawła Trębskiego na archidiaconię, którą ten objął po Janie Mrokowskim w 1524 r. W formule relacyjnej dokumentu książąt Stanisława i Janusza z 14 lutego 1524 Paweł Trębski wystąpił jako archidiacon i prepozyt warszawski oraz podkanclerzy (MRPS, t. IV, cz. 3, Warszawa 1915, nr 25217), zatem dopiero po tej dacie Mikołaj Żukowski mógł zostać prepozytem.*

¹³ Zofia, starsza z córek Konrada III Rudego i Anny Radziwiłłówny, urodzona w 1497 lub 1498, zm. ok. 1543 r., wydana za męża za Stefana Batorego, palatyna Węgier, po jego śmierci wyszła za szlachcica chorwackiego Ludwika Pekryego (*K. J a s i ŋ s k i*, Rodowód Piastów mazowieckich, s. 187–190).

¹⁴ Zapewne chodzi tu o domy mieszczki warszawskiej Doroty, żony Ludwika Skoczyłłoto, wdowy po nim od 1475 r., żyjącej jeszcze 3 stycznia 1521 (Księga radziecka miasta Starej Warszawy, t. I, nr 1400, s. 416 i nr 1675, s. 503–504) oraz nałożnicy Konrada III Anny Łoskiej (*K. J a s i ŋ s k i*, Rodowód Piastów mazowieckich, s. 167, 186, 187).

¹⁵ Mikołaj z Mirowic (nad rz. Jeziorną) Mirowski, herbu Kościeszca, doktor dekretów, był dziekanem i oficjałem plockim (1499) oraz prepozytem warszawskim już w 1510 r., a 12 kwietnia 1524 prepozyturę warszawską posiadał już

Item equos meliores et unam frameam cum argento deauratam magnifico domino Felici Bzessky palatino Mazovie dedit et commisit¹⁶.

Item sua illustritas recognovit, quia tenetur ratione mutui nonnullam summam pecuniarum domino Petro Copythowczky castellano Warschoviensi¹⁷ quam summam unacum illustri bone memorie Stanislao fratre suo charissimo tenetur, ac in bonis et villa Xyayenyecze¹⁸ reformavit in terra Warschoviensi sita, et que bona in eadem obligatione a sua illustritate tenet et possidet et per suam illustritatem literis suis ad vitam reformavit, volensque sua fidelia servicia antiqua primum genitrici sue ac Stanislao germano charissimo utuis magno sumptu et sollicitudine exhibita recompensare, eandem villam cum omnibus suis utilitatibus, nihil sue illustritati et suis successoribus in eisdem bonis reservante dedit, donavit, legavit, et consignavit in vim et titulum perpetue hereditatis ipsi domino Petro et suis successoribus, datque, donat, legat, et assignat realiter et [3]cum effectu ipsamque donacionem huiusmodi prefate hereditatis ville domino Nicolao Zwrowsky cancellario suo commisit et mandavit in matricam et librum perpetuitatum terrestrium inscribere et reformare de consensu consiliarum tunc assistencium.

Item Jeronimum Lossky¹⁹ commisit providens illustrissime domine Anne duci sorori sue, prout sibi melius videbitur.

Item Gabrych Tharlo²⁰ aulico suo pro certis eius debitis et serviciis suis quingentas sexagenas in mediis grossis inscribere fecit et reformare commisit literis specialibus in et super bonis suis in villa Ozarowo²¹ secundum arbitrium domine ducis.

Item eidem domino Tharlo unam frameam maiorem argenteam inauratam, czapray, calcaria argentea et equum quem habuit ab eo, dedit et testamentaliter assignat.

Mikołaj Żukowski, jednak Żukowski objął prepozyturę nie po Mirowskim, ale po podkanclerzym Pawle Trębskim, który poświadczony jest z tą pralaturą już 8 stycznia 1523 (dod. nr 2). Mikołaj Mirowski był przypuszczalnie bratem Stanisława Mirowskiego, który był scholastykiem plockim i oficjalem warszawskim (Ł. Królík, Kapituła kolegiacka w Warszawie, s. 44–45 i 194).

¹⁶ Feliks Brzeski, h. Ciołek z Brześcia w powiecie płońskim, par. Baboszewo, wojewoda mazowiecki, 20 września 1526 mianowany przez króla Zygmunta Starego namiestnikiem w Księstwie Mazowieckim (Corpus iuris Polonici, vol. IV (a. 1523–1534), wyd. O. Bałzer, Kraków 1910, nr 91, s. 263–264).

¹⁷ Piotr Kopytowski z Trojanowa, h. Prawda, zapewne syn Krystyna, przedtem podkomorzy czerski i starosta wyszogrodzki, kasztelanem warszawskim został w początku 1524 r. (MRPS, t. IV/1, Warszawa 1910, nr 6589 — 15 lutego 1524; A. Wolff, Studia nad urzędnikami mazowieckimi 1370–1526, Wrocław 1962, s. 316).

¹⁸ Jest to miejscowość Książenice koło Grodziska Maz. — wieś ta została zastawiona Kopytowskiemu już w 1525 r. (AGAD, dok. perg., nr 1003), natomiast zapis testamentowy wciągnięto do Metryki Mazowieckiej (MK 41, k. 117), po czym skasowano z rozkazu królewskiego. W 1566 r. była w dzierżawie biskupa plockiego Andrzeja Noskowskiego (Lustracja województwa mazowieckiego 1565, cz. I, wyd. I. Gieysztorowa i A. Żaboklicka, Warszawa 1967, s. XXII).

¹⁹ Hieronim (Jarosz) Łoski, ur. ok. 1480–1495, zm. po 1527 r., niesłubny syn Konrada III Rudego i Anny Łoskiej, był od 1512 r. altarystą warszawskim i od 1520 r. makowskim. Jego matka Anna Łoska z Woli Chynowskiej, h. Rogala, została w 1502 r. mniszką w zakonie bernardynek warszawskich. Zapewne też był identyczny z altarystą w Mękodach, który sprzedał ogród na przedmieściu Starej Warszawy za 50 kóp groszy w półgroszkach (Księga radziecka miasta Starej Warszawy, t. I, nr 1423).

²⁰ Gabriel Tarło ze Szczekarzowic, h. Topór — dotąd nie wiadomo o jego mazowieckim epizodzie życia. Od 1536 r. piastował urząd chorążego sandomierskiego, zaś od 1554 r. był kasztelanem radomskim i starostą chełmskim, zmarł bezżennie w 1565 r. pozostawiając w testamencie znaczne dobra (ks. J. Fijałek, Tarłowie. Znakomitego rodu początki i świetność, PH, t. X, 1910, s. 34–65, 168–205, 310–350; Urzędnicy województwa sandomierskiego XVI–XVIII wieku. Spisy, Kórnik 1993, nr 597). Jego epizod mazowiecki w karierze jak dotąd nigdzie nie został zauważony.

²¹ Ozarów w pow. pruszkowskim.

Item omnia debita per ipsum dominum ducem et suos antecessores quomodocunque et quibuscunque personis contracta illustrissime domine duci sorori sue ex bonis eius ducatus legavit et commisit solvere petiitque, ut bona omnia et res quecunque essent alicui per eum et suos antecessores recepta, ex nunc ut restituerentur in effectu et similiter stipendia et servicia curiensibus, aulicis, et quibusvis aliis servitoribus suis eidem illustrissime duci Anne iuxta discrecionem et voluntatem ipsius ex bonis eius ducatus eciam commisit et legavit solvere et eis satisfacere.

Item domino Petro Cozresky²² pro suis serviciis et meritis singularibus suis dedit, donavit et testamentaliter legavit et assignavit decem sexagenas grossorum in mediis grossis census parati ducalis, ex pretorio et oppido Warschoviensi aut a notario terrestri Warschoviensi pro tempore existente, de quibus aliis auisibus et proventibus ducalibus quolibet anno eidem solvendo ad vitam ipsius dumtaxat, et super id mandavit sibi dare literas speciales iuxta voluntatem illustrissime sororis sue, quem in super meliori provisione aliqua tenuta seu possessione bonorum suorum aliquorum commendavit eidem illustrissime domine duci sorori sue iuxta eiusdem merita et intercessionem regiam providentem similiter ad vitam ipsius domini Petri Cozersky.

Item factores omnes et initores antiquos et benemeritos commisit et peciit providendos illustrissime domine duci Anne secundum exigenciam et qualitatem meritorum eorum.

Item ecclesie sancti Joannis Baptiste, ubi sepulturam elegit, dedit, et donavit, ac testamentaliter legavit quingentas sexagenas grossorum in mediis grossis monete communis pro anniversariis et salute anime, suorumque predecessorum, habendo eciam respectum in recompensam impense funeralium et spoliolum illustrissimorum bone memorie Anne matris et Stanislai germani suorum charissimorum pro quibus prelati et canonici Warschovienses penitus ab ipso domino duce Joanne nihil receperunt [4], in spem future per ipsum dominum ducem provisionis, prelati et canonici ecclesie predictae Warschoviensis quasquidem quingentas sexagenas in et super bonis suis hereditariis villa dicta Wygyl²³, literis specialibus inscribere et reformare commisit cum toto iure suo.

Item monasteriis ad sanctum Bernardinum extra muros Warschovienses²⁴ et ad sanctum Martinum intra muros Warschovienses²⁵, et ad sanctam Mariam in Nova Civitate Warschoviensi²⁶ arbitrio et voluntati domine ducis Anne commisit, quo vero ad hospitalia Warschovia commisit eciam voluntati et arbitrio exequutorum dandum.

Item pro fidelibus serviciis domini Alberti Popyelsky vicecancellarii sui²⁷ que sue illustriati sane constanter et utiliter prestitit, ac eciam pro certis debitis eius iuxta rege-

---

²² Piotr Kozerski z Kozer w parafii Grodzisk, pow. mszczonowski, był od 10 stycznia 1516 stolnikiem sochaczewskim, a po śmierci Jana Rakowskiego awansował na cześnika sochaczewskiego (MRPS, t. IV, cz. 2, nr 10 808).

²³ Jest to zapewne wieś Wielgie — zapis ten nie znalazł się w Metryce Mazowieckiej.

²⁴ Klasztor bernardyński w Warszawie został ufundowany w 1454 r. przez księżną Annę, matkę Bolesława IV (Dzieje Mazowsza, red. A. Gieysztor i H. Samsonowicz, Warszawa 1994, s. 343).

²⁵ Chodzi tu o klasztor Augustianów, który został ufundowany przez Siemowita III ok. 1356 r. Z polecenia księżnej Anny Bolkowej ok. 1442 r. przejęli oni opiekę nad szpitalem Św. Ducha przy kościele św. Marcina (Dzieje Mazowsza, s. 340).

²⁶ Jest to kościół pod wezwaniem Nawiedzenia NMP na Nowym Mieście w Warszawie powstały w początku XV wieku, ufundowany przez Danutę Annę, żonę Janusza I.

²⁷ Wojciech Popielski z Popielżyna w par. Joniec, wg A. Soltana herbu Nałęcz, zaś wg A. Wolffa (Źródła do dziejów zamku warszawskiego, nr 73, przyp. 3) herbu Bończa, był synem Jana Nagórnego, studiował na Uniwersytecie Krakowskim, był pisarzem ziemskim zakroczymskim do 20 lutego 1525, kiedy zrzekł się tej funkcji na rzecz Jana Faliboskiego. Urząd podkanclerzego mazowieckiego otrzymał po awansie Pawła Trębskiego na archidiaconię warszawską.

strum vicethesaurarii sui quingentas sexagenas grossorum in mediis grossis, quas sibi demonstravit et reformavit in et super bonis et villa sua hereditaria Radzykowo²⁸, aut prout domine duci sorori sue melius videbitur, quod suo arbitrio commisit.

Item idem dominus dux testator voluit et commisit exequutoribus suis ut mansionaria Lyvensis ita procederet, ut ad suum finem deduceretur, prout illustrissima olim domina dux Anna genitrix sua in testamento suo disposuerat et designaverat, ita ut habeant mansionarii pro fundacione et victu suo theloneum Nurensem iuxta dicti testamenti matris sue dispositionem, quod theloneum ipsa propriis pecuniis exemerat²⁹.

Item idem dominus testator voluit, commisit et pecit testamentaliter ut oppidani et subditi ducales in utraque Lyw et cmetones in villa Czyrwonka³⁰ non arcerentur amplius ad dandas decimas manipulares pro dictis mansionariis iuxta decretum consiliariorum eius, quod decretum per hanc suam voluntatem cassavit et mortificat perpetuo de consensu consiliariorum hinc astancium. Voluit tamen et constituit quod dicti oppidani et cmetones prefate ville talem decimam darent et solverent plebano in Lyw prout antea et ex antiquo dabant et solvebant.

Item domino Nicolao Zucowsky cancellario suo ducentas sexagenas grossorum in mediis grossis dedit, donavit, et testamentaliter legavit quos sibi in bonis et villa Grodzysko³¹ inscribere et reformare commisit et mandavit.

Item dominus dux testator bona hereditaria seu duas villas Gromadzyno dictas, quas olim domina dux Anna mater in quadam pena receperat heredibus Lypskyem³², addita ei summa pecuniarum iuxta contractum, quem cum eis fecerat, commisit et legavit restituens et exnunc iamdictis heredibus unacum domino Jacobo Zyelony curiensi illustritatis sue et sororino dictorum nobilium Lypskye restituit cum pleno iure soluta et prius restituta summa trecentarum sexagenarum illustrissime domine duci Anne, que summa contigit [5] pro sepulchro bone memorie ducis Stanislai, et istam restitutionem suam, sua illustritas in matricam perpetuitatum terrestrem inscribere et reformare voluit et commisit.

Item bona Boravowo³³ restituere commisit et mandavit domino Nicolao Regula que ab ipso fuerunt empta pro quibus bonis ipse Regula debet restituere summam trecenta-

---

Miał brata Niemierzę, który otrzymał od kapituły warsz. 4 woły (AECV, nr 30, s. 48). W latach 1510–1526 kanonik warszawski. W roku 1527 został sekretarzem królewskim, a w 1529 r. dziekanem warszawskim. Zmarł jako dziekan kapituły warszawskiej przed 9 lutego 1546, kiedy pralaturę tę przejął po nim Stanisław Gamborski (MRPS, t. IV/1, nr 5997, s. 350 — zob. też A. S o ł t a n, Popielski Wojciech, PSB, t. XXVII, 1982, s. 587–588).

²⁸ *Radzykowo w parafii Grodziec, w 1565 r. wieś królewska (Lustracja województwa mazowieckiego, cz. I, s. 149–151).*

²⁹ *Liw lokowany był jako miasto w 1421 r. W 1565 r. Stare i Nowe Miasto Liw należały do dóbr królewskich (Dzieje Mazowsza, s. 291). Niniejszy zapis dla mansionarzy znajduje się w MK 41, k. 117v. Cło pobierane w mieście Nur było zarówno ziemne i targowe, jak i wodne, przynosiło znaczny dochód (zob. Lustracja województwa mazowieckiego, cz. II, s. 166–169).*

³⁰ *Wieś Czerwonka Liwska wieś lokowana w początku XV w., kościół filialny w tej wsi podlegał parafii w Liwie jeszcze w 1537 r.*

³¹ *Jest to Grodzisk — Mikołaj Żukowski ostatecznie otrzymał jednak zapis na innych dobrach (MK 41, k. 128).*

³² *Według zapisu w Metyce Mazowieckiej (MK 41, k. 115–115v) owi właściciele Gromadzina nazywali się Michał i Paweł de Machnatka, a ich spadkobiercą był ich siostrzeniec Jakub Zielony. Możliwe, że byli oni synami Mikołaja Gromadzkiego herbu Prus bezimiennie wspomnianymi w 1498 r. (A. W o l f f, Mazowieckie zapiski herbowe, nr 776, s. 168; Źródła do dziejów zamku warszawskiego, nr 64, s. 48–49 — dok. z 1 maja 1510, z którego dowiadujemy się, że obaj bracia zobowiązali się zapłacić braciom Mrokowskim 300 kóp groszy w półgroszkach).*

³³ *Jest to wieś Borakowo, którą dzierżył Mikołaj Regula z Komornik, h. Ciołek, powinowaty (affinis) biskupa*

rum sexagenarum, quam ipse solus receperat illustrissime domine Anne, quamquidem restitutionem in matricam perpetuitatum commisit et mandavit [inscribere].

Item domino Joanni Losky castellano Vysnensi illustrissime domine ducis Anne sororis magistro curie centum et quinquaginta sexagenas grossorum in mediis grossis pro ipsius serviciis fidelibus dedit, donat, et testamentaliter legavit, et in bonis suis dictis Wola Groczka³⁴ modo obligatorio reformare commisit.

Item idem domino Visnensi aliquam vestem sericeam subductam sabellis commisit et dedit.

Item domino Jacobo de Rzwynen marsalco ducatus Masovie³⁵ habendo respectum ad ipsius antiqua servicia, quingentas sexagenas grossorum in mediis grossis dedit et donavit, ac testamentaliter legavit, et insuper Camyonka et Thurek³⁶ villis ducatus sui literis reformare mandavit et commisit iuxta arbitrium domine ducis.

Item domino Petro Copytowsky castellano Warschoviensi novam vestem de examento nigro sabellis subductam et mitram de sabellis dedit, commisit et designavit.

Item domino Laurencio Prasmowczy castellano Czirnensis³⁷ vestem sericeam subductam commisit dare.

Item domino Baltasaro medicine doctori³⁸, habendo respectum ad ipsius servicia, dedit et testamentaliter legavit centum sexagenas grossorum in mediis grossis.

Item domino Bylyna Zuzky³⁹ pincerne Warschoviensi quatuor mansos mensure Culymensys in bonis Stromierz prope Zwka [!] ⁴⁰ bonorum emensurandos pro advocacia in Carzkowo, quam iuxta iura ipsius habuit, commisit, et in matrica perpetuitatum reformare mandavit⁴¹, et ipse dominus Bylyna supradictam advocaciam iura dare et restituere habet.

---

włocławskiego Macieja Drzewickiego (MK 41, k. 106). Był on żonaty z Małgorzatą z Żukowa, której zapisał wieś Łowkowie tytułem oprawy wiana. Wieś tą odprzedał synom wojewody brzeskiego Mikołaja z Kretkowa (MRPS IV/1, nr 3746 z 19 kwietnia 1521).

³⁴ Wola Groczka, wieś pod Grójcem. Według Metryki Mazowieckiej (MK 41, k. 123v–124) Jan Łoski, kasztelan wiski h. Rogala, syn Piotra z Woli Chynowskiej, ochmistrz dworu księżniczki Anny otrzymał las i błota Okrasy oraz dwie wyspy na rzece Biebrzy w ziemi wiskiej w powiecie wąsoskim. W latach 1508–1524 był sędzią czerskim, a od 13 marca 1525 na urzędzie kasztelana wiskiego, który piastował do 1532 r., a następnie awansował na wojewodę mazowieckiego (J. Małk, Łoski Jan z Woli Chynowskiej, PSB, t. XVIII, 1973, s. 425–426).

³⁵ Jakub ze Rzwienia w pow. różańskim, par. Różan był jedynym znanym marszałkiem księstwa mazowieckiego (A. Wołff Studia nad urzędnikami mazowieckimi, s. 51), potem osiągnął urząd kasztelana. W Metryce Mazowieckiej — MK 41, k. 146, mamy jedynie zapis pod datą feria secunda Pentecostes, tj. 21 maja 1526, zwolnienie placu i dworu marszałka w mieście Różan od obciążeń.

³⁶ Kamionka i Turek, wieś w gminie Wiśniewo k. Mińska Maz.

³⁷ Wawrzyniec Prażmowski, h. Belina, syn Piotra z Prażmowa, był kasztelanem czerskim od 13 marca 1525 do 4 marca 1528. Przedtem piastował urząd kasztelana zakroczymskiego, zaś później został wojewodą mazowieckim.

³⁸ Baltazar Smosarski (Szymosarski) herbu Trzaska, syn Macieja, doktorat z medycyny uzyskał w Bolonii, autor druków astrologicznych wydanych w Wenecji, od 1523 r. lekarz ostatnich Piastów mazowieckich, żonaty z Dorotą córką kasztelana warszawskiego Marcina Mrokowskiego, dziedzic wsi Wawrzyszew (vide: I. Gieysztorowa, Z dziejów przedzameczu warszawskiego w XVI wieku, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” t. XIX, 1971, nr 3, s. 325–350; Źródła do dziejów zamku warszawskiego, nr 79, przyp. 3, a także — Encyklopedia Warszawy, Warszawa 1994, s. 791).

³⁹ Z Suchej pow. warecki, par. Jasiona, Stanisław Bylyna był chorążym warszawskim w latach 1517–1519, a następnie cześnikiem (IMT, t. II, nr 247 — 30 września 1524) i zapewne był nim jeszcze w tym czasie.

⁴⁰ Jest to Stromiec, wieś parafialna w pow. wareckim.

⁴¹ Zapis ten figuruje w metryce MK 41, k. 105–105v.

Item domino Joanni Myrzyniecz⁴² vicario Warschoviensi viginti sexagenas grossorum in mediis grossis, pro domino Gyzyeczky castellano Ravensi solvere commisit et mandavit debitas eidem Joanni.

Item domino Jacobo Gozkoweczky⁴³ marsalco curie et fratri suo Valentino pro serviciis eorum ducentas sexagenas grossorum in mediis grossis dedit et testamentaliter legavit quas in bonis et villa Brolowo aut in aliis bonis secundum voluntatem illustrissime ducis Anne literis reformare mandavit et commisit.

Item domino Paulo Popyelrzkzy⁴⁴ canonico Warschoviensi, secretario suo viginti sexagenas grossorum in mediis grossis dedit et testamentaliter assignavit.

Item domino Joanni Bylynszky⁴⁵ [6] canonico Warschoviensi secretario suo legavit centum ducatos in moneta solvendos.

Item domino Paulo Rygelszky [!] capitaneo Lomzensis⁴⁶ pro equis quos ab eodem dominus dux receperat et pro serviciis centum ducatos in moneta dedit et legavit.

Item recognovit, quia tenetur sexaginta ducatos in auro Hungaricales et viginti sexagenas in moneta, Wolff tenutario in Modyezkyn [!]⁴⁷ cui eadem summam ad priorem summam quam habet reformatam ab eodem domino duce in bonis Modyonyzkyno [!], reformare, et ascribere commisit et mandavit.

Item idem dominus dux recognovit quia tenetur quinquaginta sexagenas grossorum mutuo receptos venerando [!] domino abbati Skyronyensis, quos sibi ascribere commisit et mandavit in bonis seu villa Chablowcze, quam tenet frater suus Paulus in certa summa pecuniarum⁴⁸.

Item recognovit, quia generoso Ade Radzymiesky militi tenetur trecentos florenos in moneta per triginta sex grossos computando quos post eum mutuo habuit, et ut eidem exolverentur petiit⁴⁹.

---

⁴² Jan z Mierzyńca pow. nowomiejski, prawdopodobnie h. Bończa, bowiem tam przedstawiciele tego rodu spotykamy w XV w. Był on w 1519 r. plebanem kościoła Panny Marii za murami miasta Warszawy, a także wikariuszem i altarystą św. Stanisława w kaplicy Balcerowskiej w kolegiacie warszawskiej. Ów kasztelan rawski to z pewnością Andrzej Giżycki, zmarły przed 19 stycznia 1530.

⁴³ Jakub Gorzkowiecki — trudny do zidentyfikowania — być może jest on potomkiem bądź innym krewnym podśędka sieradzkiego Jakuba z Małych Gorzkowic, zmarłego przed 16 lutego 1512 (MRPS IV/2, nr 9803). O jego urzędzie marszałka nadwornego zaświadcza jedynie niniejszy testament.

⁴⁴ Paweł Popielski z Popielzyna, h. Nałęcz, był synem Mikołaja (sędziego zakroczymskiego w latach 1528–1537), od 1522 r. był kanonikiem warszawskim i członkiem rady książęcej, w 1531 r. został archidiakonem plockim (A. Soltan, Popielski Paweł, PSB, t. XXVII, s. 586–587). Otrzymał wraz ze swym ojcem Mikołajem prawo do mostowego w Popielzynie (MK 41, k. 114 v).

⁴⁵ Jan Bieliński poświadczony jako kanonik warszawski 12 kwietnia 1524 (AECV, nr 38, s. 52).

⁴⁶ Paweł Brzeski ze Słozewa został starostą łomżyńskim 31 lipca 1519. W Metryce Mazowieckiej zapisano mu ogród i staw w Łomży (MK 41, k. 157).

⁴⁷ Młodzieszyn k. Wyszogrodu, pow. Sochaczewski, gdzie według ks. T. Żebrowskiego istniała parafia już w XV w. (Dzieje Mazowsza, s. 358).

⁴⁸ Zapewne chodzi tu o opata z Czerwińska, którym był wówczas Jakub Kula z Sobolewa (vide: ks. Henryk Folwarski, Poczet opatów klasztoru kanoników regularnych w Czerwińsku, „Nasza Przeszłość” t. VI, 1957, s. 18–23) — wieś trudna do zidentyfikowania — może są to Gawłowice, lub Kębłowice (Lustracja województwa mazowieckiego, cz. I, s. 151–152).

⁴⁹ Adam Radzyński z Radzymina (pow. Płońsk, gm. Naruszewo), prawdopodobnie identyczny z podkomorzym warszawskim z lat 1526–1532 (tu jednak bez urzędu).

Item domino doctori Strzelska⁵⁰ dedit et mandavit dare ambulatorem unum parvum.

Item dominus dux commisit sorori sue et petiit, ut Paulo apothecario servitori suo singulissimo, qui circa suam illustritatem curam habuit factam [...] ratione pro omnibus debitis, tam suis, quam eciam ipsius Pauli⁵¹ que super sua apoteca habet obligata reliquum solveretur cum gracia et privilegio, pro cuius serviciis eidem eciam unum mansum agri cum orto circa ecclesiam sancte Crucis donavit perpetue et in matricam perpetuitatum terrestrem cancellario suo inscribere commisit et reformare mandavit.

Item Abrahe Sorcz⁵² curiensi suo pro serviciis suis fidelibus, que ipsi et bone memorie duci Stanislao fratri singulariter et sollicite exhibuit, centum sexagenas dedit et legavit testamentaliter.

Item pro organo facientes in ecclesia parochiali Grozyeczk opido⁵³ suo ducali et pro omnes eiusdem ecclesie quadraginta sexagenas dedit et testamentaliter legavit.

Item idem testator recognovit se teneri quinquaginta florenos in moneta mutui debiti aulico suo Gradowczyk⁵⁴ quod debitum eiusdem solvere commisit et mandavit et ratione serviciorum suorum que sue illustritati per multos annos exhibuit centum sexagenas dedit et testamentaliter legavit.

Tandem vero die nona eiusdem mensis Marci in presencia eorundem testium infrascriptorum idem dominus Joannes dux testator omnia et singula premissa per eum ut premititur, ordinata et facta repetiit ac sibi per magnificum dominum Petrum Copithowsky [7] castellanum Warschoviensem alta et intelligibile voce de verbo ad verbum legi et sigillatim fecit, commisit et mandavit. Quequidem omnia et singula premissa sigillatim ac de verbo ad verbum lecta et aliquot vicibus repetita eidem, publice et expresse rata et firma habuit. Ea omnia et singula per eundem sunt prius disposita, legata et ordinata fieri ac robur habere et obtinere testamenti seu ultime voluntatis sue voluit instanter, quam et instancionem petiit, ut omnia et singula premissa tam quo ad legata, quam et ad omnia debita exolvenda per illustrissimam dominam ducem Annam sororem et exequutorem primarium et heredem ex bonis ducatus sui adimplerentur et exequerentur, postremo sua illustritas suprascripta omnia et singula ut scripta sunt sue ultime voluntatis capitula stipulacione sollempni facta, ad redigendam et publicam formam instrumenti ultimam suam voluntatem continere ad manus mei notarii infrascripti tradidit, affectans et rogans a me de supra publicum et publica instrumentum et instrumenta, tot quod necessaria videbuntur ipsis dominis exequutoribus recipienda.

⁵⁰ *Jest to Stanisław Strzelca ze Strzelc (pow. gostyński), doktor dekretów, kanonik wrocławski, poznański i płocki. Był on też kanonikiem, a następnie scholastykiem warszawskim (vide: L. Królik, op. cit., s. 47), nobilitowany w 1529 r., zmarł w Krakowie 30 listopada 1532. Płyta nagrobna zachowała się w katedrze warszawskiej (vide: J. Nowacki, Dzieje Archidiecezji Poznańskiej, t. II, Poznań 1959, s. 929). On to 16 lutego 1526 nakazał, by ciało oskarżonego o zbrodnię otrucia książąt mazowieckich Piotra Jordanowskiego zostało usunięte z kościoła parafialnego w Ciechanowie (vide: K. Jasiński, Okoliczności śmierci ostatnich książąt mazowieckich, s. 41).*

⁵¹ *Paweł aptekarz warszawski, mieszczanin i rajca (vide: Księga radziecka miasta Starej Warszawy, t. I, nr 1665).*

⁵² *Abraham Szorc z Szorców zapewne herbu Mora, niezidentyfikowany, być może potomek lub inny krewny Piotra Szorca z Olszyn, sędziego wiskiego, zmarłego przed 1469 r. lub kasztelana malborskiego Piotra Szorca z początków XVI w. (Akta Alexandra króla polskiego, wielkiego księcia litewskiego itd. (1501–1506), wyd. F. Pape, Kraków 1927, nr 208, s. 348).*

⁵³ *Zapewne chodzi tu o Grójec. O tej fundacji nie wspomina P. Mrozowski, Fundacje artystyczne książąt mazowieckich u schyłku średniowiecza (1450–1526), „Rocznik Warszawski” t. XVIII, 1985, s. 5–22.*

⁵⁴ *Niezidentyfikowany pokojowiec książęcy z Gradowa w pow. Sochaczew, par. Kozłowo.*

Ut autem omnia et singula premissa exequuioni debite demandarentur, suum que debitum sociantur efectum huiusmodi testamenti sive ultime voluntatis, prenomiatus dominus dux Joannes testator exequutores et procuratores suos omnibus melioribus modo, via, iure, causa et forma quibus melius et efficacius et iure potuit et debuit, fecit, constituit certavit et deputat et ore suo proprio nominavit solemniter et expresse, videlicet primam illustrissimam ducem Annam sororem suam charissimam primarium exequutorem, quam et tamquam principalem et heredem universalium bonorum eius habere voluit, constituit et nominavit. Magnificos et venerabilem dominos Felicem Brzesky palatinum Masovie, Laurencium Prasmowsky Czernensem, Joannem Losky Visnensem et Petrum Copithowczyk Warschoviensem castellanos consiliarios suos, et Nicolaum Swkowsky prepositum Warschoviensem et ducatus Masovie cancellarium, presentes. Ita tamen quod non sit melior condicio primitus occupa[n]te? nec deterior subsequente, sed quod unus eorum irreperit id alter eorum mediare et terminare ac finire poterit. Idem dominus testator dedit et dat plenam et liberam potestatem licenciam et auctoritatem ac plenum posse et mandatum omnia et singula in presenti publico instrumento constituta ac [8] testamentum suum et ultimam voluntatem homagium ad plenam exequuionem, dispositionem et ordinationem, cetera que omnia et singula faciendum, obligata a quibuscunque personis et debitoribus vigore homagii testamenti, petentes, exigentes, recipientes, levantes et extorquentes de receptis et levatis, quittanciis necnon legata predicta personis et locis prefatis et bonis ducatus domini testatoris ut premissum est solventes et si [...?] fuerit. Item premissis omnibus et singulis coram quibuscunque iudicibus ecclesiasticis et secularibus competentem, agentem et factum libellum seu libellos, et quascunque alias summarias petitiones verbo vel inscriptis, dandas et recipiendas omnesque alios et singulos, terminos tam substantiales quam accidentales iure necessarias, tenentes et observantes, alias in forma mandati plenissima ad literas latissime testandum [?] unum quoque vel plures procuratorem seu procuratores loco sui substitutum tenens, quovis opus fuerit et generaliter omnia et singula facientes, dicentes gerentes et procurantes, que in premissis et circa ea necessaria fuerint et opportuna, eciam si talia forent que mandatum exigere ut magis specialem quam presentibus est compressum, hanc si quidem dictus dominus testator asseruit esse suam voluntatem, ac ultimum testamentum quam et quod valere voluit et tenere iure testamenti, et si iure testamenti non valuerit, racione omissionis aliquis actus et solemnitatis voluit et vult ipsam suam voluntatem ultimam valere iure codicillorum de et super quibus omnibus et singulis premissis. Idem dominus dux Joannes testator sibi a me notario publico infrascripto, unum vel plura presentem seu publicam fieri petiit ac confici instrumentum et instrumenta. Et hoc presens publicum instrumentum et in maius robur et fidem omnium et singulorum premissorum idem dominus dux non solum hoc presens testamentum seu publicum instrumentum a me notario publico desuper confecto, manu mea petiit subscribi, sed eciam sigillo suo mediocri sub appenso per vice cancellarium suum iussit communiri et obsignari. Acta sunt hec Warschovie oppido Poznaniensis diocesis in curia ducali prope ecclesiam s. Joannis Baptiste in stuba magna inferiori Anno indictionis die mense ac pontificatu quibus supra. Presentibus ibidem magnifico, venerabilibus et nobilibus dominis Jacobo de Rwyencz marsalci ducatus Masovie, Thoma Swkolowszky custode⁵⁵, Stanislao de Strzelce doctoribus, scolastico et officiali, Alberto Popyel-

⁵⁵ Tomasz Sokołowski h. Trzaska, doktor dekretów, kanonik od 1519 i jeszcze 19 kwietnia 1523, a następnie co najmniej od 12 kwietnia 1524 kustosz kolegiaty warszawskiej (AECV, s.51–52); był plebanem w Żukowie w 1513 r., a potem w Grójcu w 1526 r. (L. Królik, op. cit., s. 199, nr 206).

szky vicecancellario Mazovie et Paulo Popyelszki canonicis ecclesie collegiate Warschoviensis, Gabriele Tharlo ceterisque et laicis Cracoviensis, Posnaniensis et Plocensis diocesis, testibus ad premissa vocatis et rogatis etc. et extradentibus iuxta arbitrium et voluntatem dicte domine ducis, cui omnia premissa in manus tradidit et commendavit.

Et ego Stanislaus Benyeczky⁵⁶, olim Jacobi de Bunczka, clericus Posnaniensis diocesis apostolica auctoritate et in archivo Romane curie inscriptus notarius publicus.

II

Czersk, 8 stycznia 1523

Księżęta mazowieccy Stanisław i Janusz splacają swej siostrze Zofii kwotę 5 tys. florenów, którą ich zmarła matka Anna zapisała jej w testamencie.

Or nieznaną

Kopia j. w., k. 29

Quittancia, quam fratribus suis illustrissima domina Sophia ducibus Mazovie super quinque millibus florenorum a matre eorum legatorum dederat

Stanislaus et Janussius Dei gracia duces Mazovie, Russie etc. Significamus tenore presencium quibus expedit universis. Quomodo illustrissima princeps virgo Sophia germana nostra charissima, in presencia illustrissime virginis Anne germane nostre charissime, ac consiliariorum nostrorum infrascriptorum recognovit, quia nos Stanislaus dux satisfecimus eidem pro summa quinque milium florenorum in moneta quam sue illustritati illustrissima olim dux Anna genitrix nostra charissima testamentaliter apud nos legaverat et nos eodem legato cum ceteris aliis oneraverat, et de eadem summa iam nos liberum fecit et facit, quietavit et quietat, tanquam illa, que satisfactionem realem et actualem pro dictis quinque millibus accepit, nullam volens deinceps unquam accionem aut mencionem pro eisdem perpetue facere. Datum in Czirsko feria quinta intra octavas Epiphaniarum Anno Domini Millesimo quingentesimo vicesimo tercio, presentibus ibidem egregiis ac venerabilibus Laurencio Prasmowczky castellano Zacrocimiensi, Paulo Thrampsky preposito Warschoviensi et vicecancellario¹, Thoma Sokolowsky d. Doctore, Paulo Popyelsky canonicis Warschoviensibus.

⁵⁶ Jest on zapewne identyczny z pisarzem czerskim Stanisławem Bonieckim, kanonikiem warszawskim od ok. 1515 r. (vide: A. Wolff *Studia nad urzędnikami*, s. 300); L. Królik, *op. cit.*, s. 185, przyp. 23 odnotował przejęcie kanonii warszawskiej „fundi Tarczany” przez Stanisława Bonieckiego w 1524 r.

¹ Paweł Trębski h. Łada z Trębek w powiecie zakroczymskim, był podkanclerzem mazowieckim w latach 1518–1524, od 1522 r. piastował pralaturę prepozyta kolegiaty warszawskiej, by następnie w 1523 r. awansować na godność archidiacona, którą piastował aż do swej śmierci w 1538 r.; został też w 1530 r. plebanem w Nowym Mieście (w ziemi zakroczymskiej).